له نوښتګر شاعر، لیکوال، څېړنوال او ادبپوه ښاغلي او منلي عبدالغفور لیوال سره په زړه پورې مرکه

مرکه وال : انجنیر عبدالقادر مسعود

زموږ درنو لیکوالو او د لوړ قلم خاوندانو له اوږدې مودې راهیسې د عیني حوادثو او پېښو په اړه داسې کیسې، داستانونه او رومانونه لیکلي دي ، چې د خلکو په ژبه ډېر ساده خوندور او په ډېر ظریفانه ښه انځور شوي دي. دا علمي او ادبي اثار اوسنیو او راتلونکو نسلونو ته د میراث په توګه یوه ستره شتمني او پانګه ده چې د دغو اثارو معنوي ، هنري او ادبي ارزښتت د خورا ستاینې او درنښت وړ دي.

اروا ښاد علامه محمود طرزي وايي :

(یو اولس په ژبه او ژبه په ادبیاتو ژوندی پاتې کیږي.)

دا ربښتیا ده چې ژبه او ادب د هر ملت شتمني ده، او ډېرګټور او ارزښتمن میراث دی، چې باید زموږ هیوادوال د یو ښکلي او لاربښوونکي هنري اثر په توګه لکه یو ګلبڼ ورته همیشني پاملرنه وکړي، چې له نیکه مرغه زموږ نامتو عالمانواو پوهانو، پیاوړو ادیبانو او نوښتګرو شاعرانو او لیکوالو په دې برخه کې نه ورکیدونکي، نه هیریدونکي او تل پاتې هلې ځلې ترسره کړي دي.

زموږ د پښتو ادب او فرهنګ په ډګر کې ښاغلی عبدالغفورلیوال هغه تکړه شاعر، لیکوال ډېرکاری څېړونکی دی چې د پښتو ژبې او ادب د علمي زیرمې د زیاتولو په خاطر یې په ورستیو کالونو کې د خپلو ګټورو او ارزښتناکو اثارو په وسیله د پام وړ ګامونه اوچت کړي دي.

- زموږ دهیواد پیاوړي ژبپوهاند او ادبپوهاند استاد پوهاند دوکتورمجاور احمد زیار په خپله یوه لیکنه کې د ښاغلي لیوال صاحب د علمي او ادبي شخصیت په اړه داسې کښلي دي:

((غفور لېوال د پوهې او فرهنګ په غبرګو مورچلو کې :

خبره یوازې پر دې نه ده چې ځوک دې هممهاله د پوهې او فرهنګ په دوه درو یا څو ځانګو کې خپل اندو واند و ازمایي او خپلې ټولنې ته یې ځومره یېبرې او بریاوې وړاندې کاندې.

هسې خو مو له تېرې نیمې پېړۍ راهیسې داسې ډېر پوهیالان او فرهنګیالان ولیدل او لایې وینو چې له څوځو ځانګو او ښرانګو یې غېږې راچاپېرلې او پنډ پنډ لیکنې څېړنې او پنځونې یې په سترګو کې راننه اېستې دي.

آره او رښتینې خبره پرځرنګوالي، او بیا د چا فېلسوف پردې وراشه راڅرخي چې د وګړو پر اندو واند یې ځومره اغېز ښندلی او له همدې لارې یې د ټولنې په یون او بدلون کې څنګه او ځومره ونډه اخېستې ده!

په دې توګه، کله چې د نوي ژمن پېښت وتلي او ښه تراځلېدلي استازګر عبدالغفور لېوال ادبي- شعري او بیا پوهنیزې- څېړنیزې هاندو هڅې او بریاوې د ارزونې ترککوین لاندې نیسو، نو هماغه آره او رښتینې خبره په زغرده رازبادوي.

ښایي، د رسنیو او په تېره، د نړیجال له لارې ډېر ښاغلي او اغلي لېوال تش د یوه نوښتګر شاعر په نامه وپېژني او د یوه اکادېمیک ادبپوه په توګه یې لیکنې څېړنې دومره ترسترګو شوې نه اوسي.

لېوال بې له شک واړنګه هماغسې یې چې د اوړدو حماسي-کیسه یي، لنډو عاطفي غزلواوازادوانځور یزو شعرونو سیالان تر ګو تشمپر تېرى نه کوي ، دغسې یې لړو ډېرې ځانګپوهیزې(ادبي) څېړنې هم په ټوله ماناد نومهالي لارولېلې، څېړندود و مېتود پر تله پوره خېژي.

زه پر خپل وار له ګران او هڅاند فرهنګیال انجنیر مسعود ډېر مننديوى یم چې له تولمنلي لیکوال او څېړنوال سره یې د دغه دویم(اندیز) مورچل په تړاو په زړه پورې

اښتنې پوښتنې رامخته کړې او هغه هم په تول تللي او ګټور ځوابونه راغبرګ کړي دي.

د دواړو درنو ستو مننډوى زیار))

د ښاغلي استاد پوهاند زيار صاحب د ليکنې په لاسوند په دې کې شک نه شته چې د ليوال صاحب په ادبي – شعري ، پوهنيزو او څېړنيزو اثارو کې د پام وړعلمي او هنري نوښتونه او ارزښتونه نغښتي دي. د ده اثار معنوي ارزښت، ادبي او شعري جوهر لري. ده پر خپلو ګټوروعلمي، ادبي او هنري اثارو د پښتو ادب ګلبڼ شيرازه، سمسور او رنګين ساتلی دی.

- ښاغلی صديق کاوون توفاني ، چې زموږ د هيواد په ادبي او فرهنګي ډګر کې وتلي او پيژندل شوي ليکوال او شاعر دی، په خپله يوه ليکنه کې د ليوال صاحب د ادبي او فرهنګي شخصيت په اړه داسې کښلي دي :

((.... د جنګ او جنايت کلونه وو. پر زخمي او غم زپلې ځمکې د اور او وينو نه تم کېدونکی زوروور باران په ورېدو و. زموږ د شعر او ادب حاصل خېزه سيمه په يوه ښوره زاره تاپو اوښتې وه چې تا به ويل نور به هلته نه ورمه وچليږي او نه به مړاوي شوې او رژېدلې غوټۍ بېرته بيا ښېرازې شي .

له حجرو او ديرو څخه د منګي او سېتار نغمې نه پورته کېدې . ګودرونه له منګيو او جنوکيو خالي وو، په تشو او شاړو کوڅو کې يوازې وحشي بادونه چلېدل او د وينو او باروتو تند او زړه بوږنونکې بوی يې خپراوه.

خو لکه چې ښرګنده ده چې د انساني ژوند تل خوځنده کاروان له سکون او سکوت ... سره نه جوړيږي او د تاريخ هېڅ کوم کنګليز ژمی د پسرليو د راتګ مخه نشي بندولای ، د جنګ او جنايت په هماغو کلونو کې او پر هماغه زخمي او غم زپلې ځمکه يو ځل بيا رنګين ګلان راوټوکېدل . جنګ ، جنايت او کرکې ته يې « نه » وويل ، د مينې خدای ته په لمانځه ودرېدل او په خپلو اميد ښونکو عطرو يې غم زپلي زړونه او مړاوي ذهنونه بېرته تازه کړل.

يو له همدغو ښکلو او رنګينو ګلانو څخه هم ، عبدالغفور لېوال دی چې د اوسني پښتو شعر او ادب د بڼ په سمسورولو او ښېرازولو بوخت دی.

د لېوال شاعري ، هنري شاعري ده ، له تخيله ډکه شاعري ده او د انځورونو او ... سمبولونو شاعري ده.

کله چې موږ د هغه د شعر او شاعرۍ نړۍ ته ورننوزو ، متوجه کيږو چې رمزونه او سمبولونه له موږ سره خبرې کوي او موږ رابولي چې په دغه نړۍ کې يوه شيبه تم شوو او هره پديده په ځير او دقت له نظره تېره کړو . شعريت احساس کړو او خوند ترې واخلو.

لېوال په خپل شعر کې له کلماتو سره لوبې نه کوي ، بلکې هر توری او هره کلمه ، هر سمبول او هر نماد پر خپل ځای کاروي . د هغه شعر یوازې د ښکلو منځتشو تورو اوډل نه ، بلکې په هنري ژبه د یوې شتمنې منځپانګې وړاندي کول دي.

له دې سره سره چې د ښاغلي لېوال غزل او په ټولیز ډول په کلاسیک چوکات کې د هغه شاعري ، ښکلې او په زړه پورې ده ، خو زما په اند ، د نوموړي آزاده شاعري ځانګړی رنګ او خوند لري او موږ ته د پښتو د آزاد شعر ، د پښتو د نوي هنري شعر د لا بډاینې او غوړېدنې زېری راکوي .))

- د لیوال صاحب په علمي، ټولنیزو، سیاسي او ادبي اثارو کې د هیواد او هیوادوالو سره ژوره مینه، د خلکو، ټولنې او ټولنیزو اړیکو په بیلابیلو برخو کې، احساس، عواطف، جذبات، سپیڅلې هیلې او انساني ارمانونه له ورایه معلومیږي، چې د هر دردمن او با احساسه لوستونکي او اوریدونکي په زړونو کې د دغو اثارو په لوستلو د سپیڅلې مینې او معنوي غوښتنو ولولې راپاروي.

- ښاغلي ډاکتر صاحب ببرک ارغند چې زموږ د هیواد یو نامتو ژورنالیست، نوښتګر او مخکښ داستان لیکونکې دی، په خپله یوه لیکنه کې د لیوال صاحب د علمي، ادبي شخصیت په اړه داسې وایي :

((.... روندِ آفرینشِ پدیده های علمی- ادبی در سرزمین ادب خیز ما - با در نظر داشت حرکت زمان ، اوضاع جهان وگلوبالیزم و با وجود شرایط خفقان آور و دشواریهای سیاسی ، اجتماعی و فرهنگیی حاکم بر کشور - به همت و کوشش فرزانه گان وطن همچنان بالنده و پویاست و خامهٔ آفرینشگران ما توانا و پر رنگ.

شهروندان ما میدانند و آگاهند که در اثر جنگهای خانمانسوز و تحمیلی در کشور، بخشی عظیمی از سرمایه های بشری ،علمی و ادبی ما ، دسته دسته و خرمن خرمن به آتش کشیده شدند ویا با بیرحمی تمام زیر توده های خاک مدفون گشتند ، اما مقاومت و ایستادگی مردم در برابر وزش این سمومی توفنده هیچگاه پایان نگرفت . آفرینشگران و قلم بدستان ما با درک رسالت تاریخی خویش دوشادوش هم بخاطر حراست از ادبیات وپویایی آن گامهای بزرگی برداشته و بر میدارند که قابل بزرگداشت و تبجیل اند . یکی ازین فرزانه گان هم جناب عبدالغفور لیوال است.

در بارهٔ خلاقیت ادبی و هنری جناب عبدالغفور لیوال باید گفت که - همان گونه که در نوشته یی یاد آور شده بودم - موصوف آثارش را همیشه با یک تازه گی ، جنبش و تحرک عرضه میدارد واین جنبش وتازه گی را با چنان واژه ها ، تصاویر و زبان مستحکم وروان می آمیزد که خیلیها دلنشین میشود.

واضح است که تمام اعمال ، اندیشه ها و احساس انسانها به شکلی از اشکال با زنده گی و جامعه یی که درآن میزیند پیوند ناگسستنی دارد . در واقع خودِ زنده گی ، همانا اقتصاد و سیاست و فرهنگ آدمهاست. همینهاست که افکار و اعمال و احساسهای انسان را شکل میدهند و نویسندهٔ روشنگر و ریالیست میداند که نه تنها در مقام تفسیرگرِ واقعیت و بیانگر وضع قرار دارد بلکه در برابر آن به اعتراض هم بر میخیزد . نویسندهٔ ریالیست میداند که سیاست و هنر پشت و روی یک سکه اند و به این خاطر وظیفه اش مهم و خطیر.

جناب عبدالغفور لیوال با درک سالم از هستی و واقعیت ، جهت سهیم شدن در سمت وسو و مسیر دادن جریانهای علمی و هنری در کشور- با وقف شباروزی و خلق آثار گران قدر – همسان سایر اندیشه ورزانِ رسالتمند سعی و تلاش دارد تا علم وادب در کشور از نفس کشیدن نیفتد و به گژ راهه گام نگذارد .این دانشمند فرهیخته ، مسؤولانه به شگافتن درد های جامعه میپردازد ،با شکیبایی در کنار مردم و بخاطر سعادت ایشان مینویسد و زنده گی را رنگینتر میسازد . ایشان در نوشته ها و پژوهشهای علمی و فلسفی خویش آنچه را حق تشخیص میدهداز بیانش نمیهراسد ، به سود و صلاح جامعه میگوید و به خوشبختی و نیکبختی مردم چشم دارد و صواب را از نا صواب صبورانه سوا میکند . خوب میاندیشد و خوب مینویسد.

همانگونه که نقل قول آورده بودم لیوال زنده گی را بوسیلهٔ قلم بر کاغذ جاری میسازد عمرش طولانی باد .))

سره له دې چې ما د ښاغلي لیوال صاحب سره څه موده د مخه د شعر او شاعری په اړه بشپړه مرکه کړی ده ، خو دا ځل د یو شمیر درنو ادب پالو په وړاندیز او سپارښتنه د پښتو ژبې د داستاني ادبیاتو په تړاو یوه ادبي مرکه نیولې ده چې ستاسو د ادب مینه والو پام ورته را اړوم.

ګران لیوال صاحب اجازه راکړئ خپل سلامونه او پیرزویني ستاسو درنه حضور ته وړاندی او خپلي پوښتني پیل کړم.

قدرمن مسعود صاحب سلامونه !

له میني او لورییني مو ډیره مننه ، دا چې بیا موهم زما د ماتو ګوډوځوابونو لپاره پوښتني رالیږلي او زه مو د ځوابونو لپاره د ادب او هنر په اړه بیا فکرکولو ته اړکړی یم ، ځانګړې خوښنه کوم . دا دی ستا په زړه پورې پوښتنو ته ترخپل وسه د ځواب ویلو هڅه کوم، که زما ځوابونه نیمګړي وو ، هیله ده ومې بښئ .

هیله کوم، ستاسو څخه ډیره مننه.

پوښتنه: لیوال صاحب اجازه راکړئ، درڅخه وپوښتم؟ تاسو په خپل ادبي او فرهنګي بهیر کې لنډې کیسې او داستانونه کښلي دي او که نه؟ کمو نه دي لیکلې د هغه لامل څه دی؟

ځواب: په زلمیتوب کې مې د څه کیسو لیکلو شوق درلوده ، لومړی مې طنزونه لیکل ، دشپیتمې لسیزې د پای کلونه وو ،څه طنزونه مې چاپ هم شول ، بیا مې کیسو ته مخه کړه ، خو خپلې څو کیسې مې هېڅکله خپرې نه کړې ، کیسه لیکنې مې دروح ناکراري نه شوه تمثیلولای ، زما په اروا کې یو ناکراره خوځښت تل د شعر له ستوني ناري راوهلې او کله به مې چې خپله شاعري له کیسو سره پرتله کوله ، نو کیسې مې همداسې ساتلې بهتره ګڼلې ، کله مې چې په امریکا کې زده کړه کوله دخپل پوهنتوني ژوند یو دوه خاطرې مې ولیکلې ، لوستونکیو خوښې کړې ، د لنډو کیسو کره کتونکیو بریالی لنډې کیسې وګڼلې ، خو ما بیا هم پر کیسو پېښه ونه کړه او لامې هم شاعری ته کار ویلی و، هوډ لرم ، چې یو رومان به لیکم ، دا رومان به زما دخپل ژوند ریښتینې کیسه وي ، زما خاطرې ، افکار، هڅې ، ماتې ، مینې او عواطف به تمثیلوي ، د دې داستان لپاره یادښتونه زیرمه کوم، خو داچې څه وخت به یې لیکل وپیلوم ، نه پوهیږم ، ښايي هېڅکله به ژوند دا چانس رانه کړي ، څوک خبر ؟

پوښتنه: تاسي داستان او رومان څه ډول راپیژنئ؟ ادب پوهانو لنډ داستان ډول ډول تعریف کړئ دی. تاسي کوم تعریف غوره بولئ؟

ځواب: داستان د انساني ژوند د تمثیل ادبي ژانر دی . پخوانیو انسانانو کیسې جوړولې ، ویلې او نظم کولې یې . ډېر زاړه داستانونه منظوم وو ، سادوانو (ګرځنده ترنم ویونکیو) به په کوځوکې داستانونه بیانول اوخلکو به اوریدل ، اناګانو او نیکونو به خپلو خېلخانو ته په اوږدوشپو کې کیسې ویلې . کیسې له افسانو ، اسطورو ، تاریخ ، افکارو اوپندونوسره ګډې وې. په ختیځ کې مهابهارت ، راماین ، کرینکا ودمنکا (کلیله ودمنه)، ګېلګمېش ، زرویوه شپه ، شهنامې ، د شیشکو او دیوانو کیسې ، فولکوریکې افساني خورا مشهورې دي ، په لویدیځ کې هم له یوناني ایلیاډو اوډیسې یې درونیسه تررومې افسانو او دعصر عتیق لویدیزوشویو اسطورو پورې ټولې هغه کیسې دي ، چې د لرغوني بشریت ژوند راپیژني ، ګڼې داکیسې په نظمونوکې ویل شوي دي ، ددې لپاره چې اسانه حافظې ته وسپارل شي او له یوه نسله وبل ته ورسول شي. په دې توګه موږ ګورو چې کیسې ، نکلونه او افسانې خورا زړې دي ، مګر لنده کیسه Short Story ، ناول Novel او رومان نسبتاً نوي ژانرونه دي .

لومړنی معلوم رومان په اولسمه پیړۍ کې د میګل سروانتس (دن کیشوت) دی ، چې د (۱۶۱۶- ۱۵۴۷) کلونو ترمنځ یې ژوند کاوه . لومړني لنډ داستانونه ـ په یوه روایت ـ په څوارلسمه میلادي پیړۍ کې د جوواني بوکاچیوداستان او(دکنتربري په حکایتونو مشهور) دجفري چاوسر لیکلي داستانونه ګڼل شوي دي، خو د کیسه پېژندونکیو له نظره له اوسنیو تعریفونو سره سم یې لنډ داستان نه شو ګڼلای . که داسې وي ، نو له نویو تعریفونو سره سم لومړني داستانونه د امریکایي ادګارالن پو او روسي نیکلای ګوګول داستانونه دي ، چې دواړو د نولسمي پیړۍ په پیل کې ژوند کاوه . پښتو ته لنډه کیسه او ناول دواړه دشلمې پیړۍ په پیل کې راورسېدې او په یوه انګېزنه دواړه اروابناد راحت زاخیلي لیکلې دي.

لنډه کیسه دیوه کرکټر دژوند دیوې برخې کیسه ده ، چې په یوه ځل (قرائت) ولوستل شي ، حال داچې ناول د ګڼو کرکټرونو د ژوند د څوبرخو کیسه ده ، چې د څومره والي له نظره هم ترلنډ داستانه لوړ اولوی وي .

دکیسې رغوونکي عناصر داسې شمېرلای شو : موضوع ، منځپانګه ، زمکه (زمینه) ، طرحه (پلاټ) ، تضاد ، شخصیت (کرکټر) ، لید لوری.

پوښتنه: د یوه نوښتګرانه لنډ داستان او ناول ځانګړتیاوې کومې دي او په ټولیز ډول د پښتو داستاني ادب لپاره ریالیزم غوره بولئ که کوم نا ریالېستي ښوونځی، لکه رومانتېسېزم، اېکسپرېشنېزم، اېمپرېشنېزم یا اېګزېستنسیالېزم...؟ او دګ و دلیل یې څه دی ؟

ځواب: ما مخکې وویل ، چې زه د داستان لیکنې عملي تجربه نه لرم ، خو کیسې او ناولونه مې ډیر لوستلي دي ، هر عصر ، ټولنیز وضعیت او دلوستونکیو رواني تنده د منځپانګې او بڼې له مخې د ناولونو نوښت ټاکي. زه په خپله هغه کیسې خوښوم ، چې خوځنده وي ، لید لوری یې روښانه او د کرکټرونو رواني څرنګوالی یې ماته په زړه پورې وي. د بېلګې په توګه کله چې زه داستایفسکي لولم ، دسوداځپلي او ستومانه انسان رواني تلوسه احساسوم او ښایي ځکه راته په زړه پورې وي ، چې زه به یې له کرکټرونو سره ځان همرنګه احساسوم، خو د نیکولای کازانتزاکیس په ناولونو کې مې هغه تریخ طنز خوښیږي ، چې غواړي درته ووایي : آیا ژوند په دومره جدیت ارزي ؟ په داستان کې هغه پیغام مهم دی ، چې غواړي تاسو له یوه نوي او له تصوره بهر پېښې یا پایلې ته ورسوي. پاتې شوه په افغانستان کې د داستان لیکنې سبک او شیوه ، چې تاسو له یوشمېر نړیوالو هنري مکتبونو سره پرتله کړي دي. ټول هغه مکتبونه چې تاسویاد کړي دي، دځانګړیو تاریخي ، اقتصادي، سیاسي ، فکري ، تعلیمي ، ټولنیزو او اروایي پېرونو(عصرونو) زیږنده دي. چې یو بل ته یې په منظمه بڼه بدلون موندلی دی ، په

افغانستان کې زموږ ټولنې دا پړاوونه لانه دي وهلي ، ځکه خو دا ستونزمنه ده، چې تاسو لیکوال ملتزم کړئ ، چې د کوم مکتب پر پله ګام کیږدي او لیکل وکړي ، دلته کیدای شي یوداستان ددې ټولو ګډوله وي ، یا یولیکوال دخپل پیغام درسولو لپاره په یوه رومانتیکه زمینه کې له سمبولیزم څخه کار واخلي اویا هم کله له سانسور څخه د تیښتې لپاه داشیوه غوره کړي . کوم بل لیکوال به دخپل ذهن دسیال بهیر د ازمویلو لپاره دسورریالیزم پیښنې کوي او کوم بل به یوازې د تفنن لپاره تعقید ته مخه کوي .

زه فکر کوم موږ ښایي دخپلو لوستونکیو د ذوق اوتندې هنري خړوبولو ته ځیر شو . ما یو مهال دښاغلي اسدالله غضنفر پر یوه بریالي داستان (غوښه) لیکنه کوله ، عجیبه وه چې د ګڼو شپوو نښې مې په کې بیا موندلي ، خو حکم مې نه شو کولای چې دا کیسه دې په کوم (ایزم) پورې وتړم . پایله مې هم داوه چې دا یو بریالی داستان و، ځکه دخپلو کرکټرونو د رواني عقدو ښه تمثیل یې کولای شو . هغوی چې غواړي دلیکوالۍ لاره وټاکي ، ډیرې مطالعې ته اړتیا لري ، بیا نو باورلرم ، چې خپله لاره موندلای شي .

پوښتنه: یو شمیرلیکوال د خپلو نا پییلو پنځونو، داستانونو، ناولونو په تېره تکل او ګپ و شپ کې خورا خوږه، او له طنز و کنایي ډکه ژبه کاروي، ستاسو په آند د دې لامل څه دی؟

ځواب:طنز دلیکوالۍ مالګه ده، لکه خندا چې دژوند مالګه ګڼله کیږي. کله کله په ډیرو تراژیکو اثارو کې هم د طنزنښې موندلای شئ ، طنز کله پټ وي او دجدي پیښو ترشا تاسو ته سترګک وهي .

په پښتو کیسه لیکنې کې له طنز سره مل داستانونه شته او بریالي لیکوال یې اروابناد منان ملګری ، سلیمان لایق ، سعدالدین شپون ، عصمت قانع ، وکیل سوله مل شینواری، حفیظ الله تراب اوګڼ شمیر نور دي ، چې دټولو نومونه یې دلته نه شم یادولای . ددغو لیکوالو دکیسو جوړښت دلنډو کیسو یا ناولونو دی ، خو پیښې ، کرکټرونه او ژبه یې د طنزخواږه لري .

پوښتنه: ستاسې له انده لنډه کیسه او ناول او بیا دا دواړه له نورو ناپیلو(منثورو) ځېلونو (طنز، تکل، ننداري یا نمایشنامې، فیلمنامې...) سره د میتود له پلوه څه توپیر لري؟

ځواب: لنډه کیسه او ناول دانساني ژوند یوه برخه رانغاړي او یا هم دیوه انسان درواني حادثوتمثیل کوي ، طنزونه له اره دکومیډي په چوکاټ کې لیکل کیږي، او دهدف ترخنګ دلوستونکي دخندولو پاړه هم لري ، ننداري بیا بیل چوکاټ لري ،چې دداستاني جوړښت ترخنګ تمثیلي ارزښت هم باید ولري او پرلوبغالي (سټېج) دلوبېدلو وړتیا په کې په پام

کې ساتل کیږي. فیلمنامې هم له تخنیکي پلوه کامرې ته دیوه داستان ورسپارل دي ، چې دلید ونکي دسترګوله لارې اخیستل کیدای شي .

پوښتنه: په داستاني ادب کې ټولنیز بدلونونه څه ځای لري، آیا داستاني ادبیاتو زموږ ټولنیزشرایط انځور کړي دي او که نه؟

ځواب: ټولنیز بدلونونه ډیر مهم دي ، دټولنې د پوهې او شعور کچ ، اقتصادي وضعیت ، لیک لوست ، او ټولن ـ اروایي ځرنګوالی د داستانونو سبک ، ژبه ، موضوع او کرکټرونه ټاکي . په اروپا کې فیوډالي زماني خپل داستاني ادبیات درلودل ، دژرژسان (ولانتین) ناول یې ښه بېلګه ده ، وروسته د بورژوازۍ له دورې سره سم رومانتیسیسم پیاوړی شو ، ریالیزم دچپ سوسیالیستي ټولنې په طبع برابرمکتب و، بیا مډرنیزم ته مخه شوه ، له نړیوالې جګړې سره د فردیت عقدو نهیلیستي روحیه وزیږوله . همدا اوس زموږپه ټولنه کې دجګړې په وړاندې دشعارونو ادبیات تاوده دي . دا ښېلګې ښیي ، چې ادبیات دځانګړیو ټولنیزوشرایطو هنداره ده او اغیز یې ترنورو ژانرونو پرداستاني هغه ډیردی .

پوښتنه: ستاسې پراند داستان لیکونکي څه وکړي، چې مینه وال (مخاطب) یې په چټکۍ سره داستان ته ورننوځي او هغه تر پایه ولولي؟

ځواب: ځان دې د لوستونکي پر ځای وټاکي. د پېښو ، څېرو ، او ډیالوګونو هغه تخنیکي اړتیاو ته پام مهم دی ، چې له لوستونکي سره دداستان په درک کې مرسته کوي ، ښاغلی غضنفر ورته (ریښتیاغونډې توب) وایي ،د داستان هرحرکت څومره عیني دی او خامخا پیښېدل یې د لوستونکي ذهن او زړه ته لویږي ؟ مانا یې داده چې لیکوال دهرڅه په تمثیل کې باید ریښتینی ښکاره شي. لوستونکی نه غواړي پر هغه څه وخت وبایلي ، چې لیکوال یې د تشو ځایونو د ډکولوپاره لیکي. غواړم چخوف ته منسوبه وینا تکرار کړم : (که په داستان کې دکوټې پرپرده دټوپک انځور ترسیموئ ، نو پام مو وي ،چې دا ټوپک باید د داستان په یوه برخه کې ډز وکړي اوکه نه هسې مو بیځایه دلوستونکي وخت ورخوړلی دی)

پوښتنه: د یوه داستان او ناول په رامنځته کیدو کې د یوه هیواد بیلابیلي پدیدې لکه جګړه، بیوزلي، او کډوالي او داسې نور... څه اغیز لري؟ ستاسو پر اند یو لیکوال په خپلو آثارو کې جګړه او د جګړې ضد دریځ څه ډول باید انځور کړي؟

ځواب: ما یوبل ځای هم لیکلي وو :

هره جګړه د ځینو خلکو لپاره حماسه ده ، خو د نورو لپاره تراژیدي .

یونانیانو پر ټرای (تراوا) ښار باندې یرغل وکړ ، چې ددغه ښار له شاه زوی (پاریس) سره تښتېدلې ملکه (هلن) بېرته راستنه کړي ، نو دیونانیانو لپاره دحماسو ګڼې سوژې وزیږیدې ، هومر خپل شهکارونه (ایلیاډ او اوډیسې) دهمدې جګړې د اتلانو په ستاینه کې ولیکل ، دیونانیانو لپاره د آشیل (ارکیلېس) او اوډیسوس (اوډیسې) پهلوانیو دپیړیو پیړیو لپاره الهام ورکاوه ، خو داپوښتنه هم کېده چې دغې جګړې دټرای دخلکو لپاره څه ډول پایله درلوده ، هغه ښار چې ټول نارینه یې ووژل شول ، ودانۍ یې د اور خوراک شوې او یوازې دسلطنتي کورنۍ نازکې مېرمنې او داشرافو ښکلې لوڼې داسیرو مینځو په کتارکې زنځیر تړلې یونان ته یووړل شوې ، چې د یوناني سرتیرو دهوس ټټرونه ساړه کړي . یوروپیدس په خپله تراژیدي (دټرای ښځې) کې ددوی کیسه رااخلي ،په ادبیاتو کې دجګړې ماهیت دوه ډوله دی ؛ لومړی ماهیت یې دګټونکیو له نظره دی او دوهم یې دبایلونکیو ، لومړنۍ ډله دحماسې او ویاړنې په سترګه ورته ګوري ، خو دوهمه ډله دتراژیدي او غمیزې په نظر .

دهمدې لپاره دجګړې د ارواپوهنې ماهرین فکر کوي ، چې په نړۍ کې هېڅ سپیڅلې او روا جګړه نشته ، ځکه هره روا جګړه دهغې د قربانیانو لپاره ناروا او کرکجنه ده .

موږ افغانان چې دټولو جګړو قربانیان یو او هېڅکله موجګړه (په ریښتینې توګه ، له سیاسي پلوه) نه ده ګټلې ، بلکې هرځل مو چې یو ښکېلاکګر وهلی بل راننوتلی دی ، له دې اړخه په بایلونکیو کې یو .

موږ ، چې ډیر په اسانه وژل کیږو او وژل کوو، یو لامل یې دادی ، چې تاوتریخوالي مو په رواکې ریښې کړې دي . انسانوژنه ارواییي ناروغي ده ، چې زموږ په هېواد کې ګڼ شمېر وګړي پرې اخته دي ، هغوی چې انسانان وژني ددې ناروغۍ په سخت حالت کې دي ، نږدې ده ووایم : په ناروغۍ کې لیونتوب ته نږدې شوي دي . هغوی چې داهرڅه ویني ، خو بېتفاوته دي ، هم پر دې ناروغۍ اخته دي ، چې داېې یوڅه کمزوری حالت دی او هغوی چې دانسانوژنې په وړاندې مخالفت نه کوي هم ،ددغې ناروغۍ اغیز منلی دی .

دمیخاییل شولوخوف نامتو رومان (ارامه ډُن) موږ ته ښیي ، چې څنګه یوانسان په وژنه روږدی کیږي ؟ درومان اتل (ګریګوري) کله چې دلومړي ځل لپاره ـ دیوه سرتیري په توګه ـ خپل دوښمن په خپل لاس وژني،داپېښه یې پر اروا ژور اغیزکوي ، هغه ګوري ، چې یو انسان د هغه دتورې تر ټپونو لاندې ریږدي او ساه ورکوي ، اتل فکر کوي ، کیدای شي زه دده پرځای وم ، ولې ؟ آیا دجګړې هدف ددې ارزښت لري ، چې دهغه لپاره دا قرباني یا زه دومره درد او تراژیدي وزغمو ؟ ګریګوري ترډیر اغیز لاندې دی ، خو جګړه دوام لري او دی باید نور خلک هم ووژني او بالاخره داسې کیږي چې هره

ورځ څوکسان وژني ، رومان ښيي ، چې څنګه یې اتل له وژنو سره روږدی کیږي او نورنو دخپلو سياسي باورونو لپاره انسانوژنه ورته لويه ستونزه نه ښکاري . داسې فکر کیږي ، چې ديوه ټولنيز عمل تکرار ورو وروپه ټولنيز عادت بدلیږي او که مخه یې ونه نيول شي ، داسې معافيت ته رسیږي ، چې نورنوپه يوه دود (رواج) بدليدای شي .

زموږ په ټولنه کې انسانوژنه دمعافيت تر بريده رسيدلې ده او دا ويره شته چې له يوه ټولنيز عادت څخه په يوه دود واوړي .

يو لامل يې دادی ، چې موږ عاطفه ورکه کړې ده . زموږ په هېواد کې عاطفه هېره شوې ده او که تاسو دزړه سوي او عاطفې ، اخلاقو يا قانون په اړه خبرې وکړئ ، نو خلک به درته ووايي : زه وروره دا زاړه شيان په اوسني سياست کې ځای نه لري .

په ادبياتو او هنرونوکې دحماسي په نو م تشې لاپې ، له تورو او ټوپکو سره د اتلوليو ترلتياوو دټوپک (ناموس) ګټل رالوېيدونکي نسلونه له دغو وژونکيو توکيو سره عادت کوي ، او ددوی په زړه کې له دغو کرکجنو وسلو سره مينه پيدا کیږي .

پرلپسې محروميت موږ له ډيرو عقدو څخه ډک کړي يو . پرلپسې تاوتريخوالي مو په لاشعور کې دبدو څېرو ، وژونکيو او ظالمانو په وړاندې ډيرې عقدې رامنځته کړې دي ، هرکله چې له بل انسان سره مخامخ کیږو ، بدبيني ، کرکه ، بېباوري او عقدې مو ، له (هغه) سره برخورد ټاکي ، داټول لاشعوري انفعالات او کرکې دعاطفې ، مينې او يوپربل باور ځای نيسي. ځکه ،خو موږ بې عاطفه شوي يو او کله چې دشپې پر ټلويزيون ګورو چې په لسګونو کسان وژل شوي دي ، مړي یې راښيي ، وينې ګورو ، دغوښو ټوټې ګورو نو هيڅ ټکان نه خورو ، ټلويزيون چالانه وي ، خو موږ بېغمه مړئ وهو او دبيګاه ډوډۍ ته دوام ورکوو ، په خپلو منځونو کې خبرې کوو، خاندو ، لکه هيڅ چې نه وي پېښ شوي .

کومه دي هغه ادبيات چې زموږ دا کړنه وغندي او دا راپه ياد کړي ، چې موږ ناروغان يو ، اروايي ناروغان ؟! کومه ده هغه ليکنه ، چې موږ په دې وپوهوي ، چې په خپل ملت کې يوه لويه برخه ساديستان لرو ؟ هغوی چې انسانان وژني او يايې ځوروي هغوی ساديستان دي او موږ په خپل ملت کې دداسې ساديستانو ډلې لرو ، تنظيمونه یې لرو او ان حکومت کې ترټولو زورور خلک هم همدوی دي ، چې انسانان یې وژلي ، ځورولي او که اوس یې هم د ګټو په وړاندې ودریږي ، نو وژني یې يايې ځوروي .

له دې څخه پايله اخلو ، چې موږ دسولې ادبيات نه لرو ، بلکې دسولې په هکله ادبيات لرو.

زموږ شعر دسولې لپاره شعار ورکوي ، زموږ کيسه دجګړې په وړاندې چيغې وهي ، مرده بادجنګ !!! زنده باد سوله !!! دادسولې ادبيات نه دي . شعارونه دي . موږ په شعر کې دسولې مړ او تبجن ارمان انځوروو او له جګړې ځخه ژاړو ، خو هېڅکله د يو جګړه مار سادیست اروا ته نه شو ننوتلی ، چې وګورو هغه ولې ناروغ دی ؟ ولې وحشي شوی دی ؟ موږ ديوه قرباني دسترګو وروستۍ ځلا نه ده انځور کړې ، چې پړک يې دقاتل له لاسه چاړه وغورځوي ، يايې دې ته اړکړي ، چې چاړه په خپله ګېډه ومنډي ، زموږ ادبياتو دومره عاطفي زور نه دی درلودلای ،چې قاتل ځانوژنې ته اړکړي ، چې سادیست سیاستوال لیونی کړي او د انزوا په مغاره يې ورننباسي .

ځکه نو زه وايم ، چې موږ دسولې ادبيات نه لرو . بايد رامنځ ته يې کړو .

په امريکايي ادبياتو کې يو نامتو رومان شته چې (دتوم اکا جونګړه) Uncle Tom's Cabin نو ميږي او په کال (۱۸۵۲) کې خپور شوی دی ، ليکواله يې (هريت بېچر ستو) نومېده ، چې دامريکايي ادبياتو يوه خورا نوموتې ځېره يې ګڼلای شو، دغه ليکواله دخپل دې رومان لپاره دډيرو خلکو له مينې همداراز دګڼو خلکو له کرکې سره مخامخ شوه ، ځکه يو شمېر خلکو فکر کاوه چې په امريکا کې دکورنۍ جګړې دپېليدو يو لامل دهغې همدغه ناول و، چې د مرييتوب پر وړاندې يې خلک ودرول او خبره جګړې ته ووته ، ان تردې چې دجګړې په تاوده بهير کې ولسمشر ابراهام لېنکلن دغه ليکواله ومنله او په لومړنۍ کتنه کې يې ورته وويل : ((ښه نو ، ته هماغه کوچنۍ مېرمن يې ،چې يوه لويه (کورنۍ) جګړه دې پيل کړه ؟!))

که يو ادبي اثر يوه لويه جګړه پيلولای شي ، ايا په سلګونو ادبي اثار سوله نه شي راوستلای ؟

که اثار ريښتيني ادبي اثار وي او اغيز يې هماغومره وي ، لکه دپورتنۍ بېلګې چې و، خامخا به ويده عواطف راويښ کړای شي او ناروغ سادیست روانونه به د سالمو سوله خوښيو روانونو په وړاندې په شا وتنبوي .

سادیسم يوه رواني ساري او ارثي تولنيزه ناروغي ده ، چې که عواطف يې پروړاندې راويښ نه کړای شي ، په چټکۍ سره خوريږي ، همدا اوس زموږ په هېوادکې د سياسي ګټو او ايډيولوژيکو لاملونو لپاره يوه لويه برخه خلک پر دې ناروغۍ اخته دي ، يو شمېريې انسانان په خپلو لاسونو وژني يايې ځوروي او نوره برخه يې داهرڅه ويني ، خوچوپ دي . ادبيات او هنرونه همدلته بايد خپله دنده ترسره کړي او دساديستو ، بېرحمه ناروغو وژونکيو اروا ته ننوځي او خلک په دې خبر کړي ، چې وژونکي نه يوازې دا چې دخپلو کړنو لپاره مشروعيت نه لري ، بلکې ناروغه ارواوې لري او دوی

غیرنارمل او ګوابنمن شخصیتونه ګڼل کیدای شي ، په دې توګه به وګورو ، چې وژونکي ځانته متوجې شي او دخلکو له کرکې سره به ځان مخامخ ووینې ، سوله له همدې ځایه پیلیږي ، کله چې ناروغه ارواوې په دې وپوهیږي ،چې ناروغه دي ، هره سوله باید د انسانانو په روان کې وکرله شي ، ترهغو چې په ارواوو کې سوله رانه شي ، په سیاستونو کې نه شي راتللای او په ارواوو کې سوله ادبیات ـ هنرونه ، اخلاق ، عاطفه ، قوانین او عقاید راوستلای شي . موږ باید په ټولنه کې وروستي څلور ازښتونه بیرته راژوندي کړو (اخلاق ، عواطف ، قوانین او عقاید) څلور سره ارزښتونه چې نیک له بدو بیلوي او انساني خصلتونه ټاکي ،دلته مړه شوي دي ، کمزوري شوي دي ، هرکله چې ادبیاتو او هنرونو دغه انساني ارزښتونه راژوندي کړل ، بیا نو ویلای شو ، چې موږ هم دسولې ادبیات لرو .

پوښتنه: د ځینو لیکوالو پر اند د یوه هیواد ادبیات هغه وخت وده او پرمختګ کوي، چې له سیاست څخه بیل او یا په بله ژبه له هغه څخه واټن ولري، که چیرې دا خبره پر ځای وبولو، د نړۍ ډیرو سترو لیکوالو سیاسي اندیښني درلودې لکه (کوندرا، داستایوفسکي، چخوف) اوداسې یو شمیر نورو....، چې ټولو یې سیاسي لرلید درلود، تاسې د یو لیکوال ، روښاندي اوفرهنګي ستې په توګه په دې اړه څه فکر کوئ؟

ځواب: لنډه یې چې درته ووایم ، ډیره سخته ده چې تاسو داستان ولیکئ او ځان له سیاسته وساتئ ، ټولنه د سیاسي انسانانویوه سیاسي مجموعه ده او تاسو د ټولنې مخاطب یاست او سرچینه مو هم ټولنه ده. انسان څلوړډوله مخامختیا لري ، له طبیعت سره ، له بل(فرد) سره ، له ځان سره او له خپل معبود سره . که یوازې خالصه اړیکه یې وګڼو، نو یوازې له معبود سره دانسان اړیکه اعتقادي ده . دا درې نورې اړیکې ټولې سیاسي دي ، ان له ځان سره هم. ځکه خو که داستان یا بل ادبي ژانرغواړي دانسان څلورګونې اړیکې تمثیل کړي ، نو له سیاسته لرې نه شي پاتې کیدای .

پوښتنه: شکسپیر، ګویته، ټاګور، ولتر، بلزاک، هوګو، پوشکین، تولستوی، ماکسیم ګورکي، دانته، داستایوفسکي، چې نړیوال فرهنګیان دي، او د خپلو هیوادونو د پیژندګلوي او شهرت لپاره یې ستر خدمتونه تر سره کړي دي، ستاسې پراند د دوی نوښتونه، نامتو او تلپاتې آثار کوم دي، اوڅه ډول یې ارزوئ؟

ځواب: شکسپیر دانګریزي ادبیاتو پلار بلل کیږي، هغه نه یوازې ډرامې ، شعر او انګلیسي تیاتر ته ډیر څه وبښل بلکې دانګریزۍ ژبې ادبیات یې معیار ته ورسول ، همدا اوس هم معتبره لیکنۍ انګریزي دشکسپیر ادبیاتو ته ورته ګڼل کیږي، ویل کیږي چې دشکسپیر اثارو دمنځنیو پیړیوسخت زړې او پرجګړو روږدې انګریزان معنویاتو ته راوګرځول او ورو ورو یې دیوه لوی اونومهالي مدنیت پراخولوته ورپورته کړل .

گویته په جرمني ادبیاتو کې دیوه رومانتیک لیکوال په توګه دځانګړي ځای خاوند دی ، دغه سترشاعراو لیکوال چې له شرقي ادبیاتو سره هم اشنا و دشیرازي حافظ دغزلو تر سیوري یې خپل شرقي دیوان بشپړ کړ همده د (فاوست تراژیدي) ولیکله ، چې له خورا سترو اثارو څخه یې ګڼلای شو ، په دې تراژیدي کې وینو چې ډاکټر فاوست خپل روح پر شیطان (مفستیو) پلوري ،چې عیش وکړي ، خو یومهال ګوري ، چې څومره تیروتلی اوځان یې پر ابدي نفرین ککړ کړی دی. دجرمني په کلاسیکانو کې دګویته ځای نه دی ډک شوی، (دځوان ورتر غمونه) یې د مینې یو ستر شهکار دی .ټاګور دبنګالي ژبې ترټولو ستر شاعر دی ، چې دمینې او عرفان ستوری بلل کیږي ، نوموړی دشاعرۍ ترڅنګ یو ښه نقاش ، موسیقي پوه او داستان لیکونکی هم و ، له افغانستان سره یې خپله مینه په مشهوره کیسه (کابلي والا) کې څرګنده کړې ده ، نوموړي دخپلو مناجاتو (ګیتانجلي) لپاره دنوبل جایزه وګټله او دا اثر یې د نړۍ په ژوندیو ژبو ، له هغې ډلې په پښتواودري ژبو هم ژباړل شوی دی ، بل شهکار یې (باغبان) نومیږي ، چې دوه ځلې پښتو ته راژباړل شوی دی . ولتر دفرانسې داتلسمې پیړۍ نامتو شاعر او فیلسوف و، چې (آنریاد) (دبروتوس تراژیدي) او (سي میرامیس) یې نامتو شهکارونه دي ، نوموړی دفرانسې په کلاسیکانو کې دانګریزي شکسپیر دکچ شاعر ګڼل کیږي . بالزاک د ټولنیز ریالیزم بنسټګر بلل شوی، دبالزاک داستانونه دلسیزولپاره دځوان نسل په لاسونو کې وو، ده دخپلو لیکنو ټولګه (انساني کومیډي) بلله ؛ بابا ګوریو او دزرینو سترګو نجلۍ یې له مشهورو لیکنو څخه دي ، څیړونکي وایي چې دفرانسې په کلاسیکانو کې ترټولو ډیرې لیکنې دبالزاک وې .

ویکتورماری هوګو دفرانسې دانقلاب دوجدان نوم وګاټه. (بېوزلان) چې په پښتوهم ژباړل شوی ، (دنتردام شاکړوپی) او (هغه سړی چې خاندي) یې مشهور آثار دي . نوموړی په فرانسه کې د رومانتیسیزم بنسټوال ګڼل کیږي .

پوشکین د روسي ژبې ترټولو ستر شاعر ګڼل شوی دی ، چې دشاعرۍ ترڅنګ د ماشو مانو لپاره هم خوږې لیکنې لري ، روسان هغه دخپل ملت وجدان ګڼي او فکر کوي ، چې بیا نه تکراریږي . تولستوی د روسي ژبې ستر لیکوال دی ، چې دوه ستر آثار یې دنړۍ په کچ نوموتي ادبي اثار ګڼل کیږي (جګړه او سوله) چې له نیکه مرغه پښتوته هم ژباړل شوی اوزماپه سریزه خپور شوی دی، په نړۍ کې دلومړي کتار سترو ناولونو څخه دی او بل شهکار یې (آنا کارنینا) ده چې زما یې دا اثر ډیر خوښ دی او یومهال مې یوه پراخه لیکنه هم پرې کړې وه. ماکسیم ګورکي (الکسي ماکسیموویچ پېشکوف) د روسي ژبې ریالیست کیسه لیکوال و، چې دټولنې دټیټ پوړ اتلان یې په داستانونو کې ګورو ، دده خپل ژوند چې له بېوزلۍ او سرګردانۍ سره مخامخ وډیرځله دهغه په کیسو

کې ځان راڅرګندوي ، (دډوډۍ په لټه) ، (مور) ، (درې ملګري) یې خورا مشهور اثار دي، ګورکي ترخپلې زمانې وروسته دسوسیالیستي انقلاب له برکته ډیر مشهور شو.

دانته الګیري د ایټالیې نامتو شاعر او لیکوال و، چې پر (۱۲۶۵) په فلورانس کې وزیږید او پر (۱۳۲۱) په راوانا کې ومړ. دده نامتو اثر (الهي کومیډي) دنړۍ له تلپاتې اثارو څخه ګڼل کیږي. له دې پرته هغه یوشمېرنورې لیکنې هم لري چې د یوڅونومونه یې دي: (نوی ژوند)، (مېلمستیا) ، (پاچایي) ، خو الهي کومیډي یې ډیره مشهوره ده، په دې اثر کې لیکوال دوزخ ، جنت اوبرزخ ته روحی سفر کوي او هلته دنړۍ له مشهورو څېرو سره خبرې کوي، دکیسي له اتل سره چې متکلم (پخپله شاعر) دی دهغه ریښتینې معشوقه (بیاتریسه) هم مل ده . ګڼ کره کتونکي دغه سفر یو روحي سفر بولي.

او بالاخره د استایفسکي چې د داستان لیکنې په نړۍ کې به یې ځای تر پیړیو تش وي ، د روسیې او نړۍ له پیاوړیو داستان لیکونکیو څخه دی ، مشهور رومانونه یې : (دکارامازوف ورونه) ، (جنایات او مکافات) ، (قمارباز، پښتو ژباړل شوی) ، (زمکلاندې یادښتونه) ، (لوده) (پیریانیان) ، (سپینې شپې چې پښتو هم ژباړل شوی دی) (دمړیو دکور یادښتونه) او نور دي . د ده په داستانونو کې د کرکټرونو رواني ځانګړنې تمثیلیږي، دکارمازوف ورونه یې داسې هم تعبیر شوی دی ، چې دا په حقیقت کې دیوه انسان د ننه پېنځه ډوله حواس او غرایز تمثیلوي ، کسات ، پوچې ، غریزه او د مرګ وژوند ترمنځ بریدونه د ده په اثارو کې ځانګړی ځای لري ، دنومهالې اروا پوهنې پلار اوتریشي زیګموینډ فروید دده داستانونه په غور لوستي وواو په امریکاکې یې په خپلو مشهورو درې ګونو خطابو کې دده له کیسو خپل الهام نه پټاوه، تردې بریده چې ویلي وو، اروپوهنه یې د داستایفسکي له کیسو زده کړې ده .

دا ټول هغه لیکوالان دي چې هریو دیوې مدني دورې ، د یوه فرهنګ او انساني ارمانونو د یوه عصر استازیتوب کولای شي .

پوښتنه : همدا راز موږ افغاني لیکوالان لرو چې زیات رومانونه یې کښلي دي لکه: د هیواد د پیاوړي لیکوال ښاغلي داکتر ببرک ارغند د (لبخند شیطان)،(۱۱۴۳) پاڼې ، (پهلوان مراد و اسپی که اصیل نبود)، (۵۰۰) پاڼې، (کفتر بازان)، (۵۰۰) پاڼې ستر او لوی رومانونه د خوږ ژبي لیکوال ښاغلي داکتر صاحب اکرم عثمان د (کوچهء ما) تاریخي رومان او داسې نور رومانونه لکه: (ښایستو)، (و، نه و یو شپون و) د پوه او مخکښ لیکوال ښاغلي سعدالدین شپون په قلم، (په کور یو لیونی)، د قدر وړ او ښه لیکوال ښاغلي محمد انور وفا سمندرلیکنه، (مینه او جګړه) د ګران لیکوال علم ګل سحر اثر او نور لرو. تاسې څه فکر کوئ زموږ په هیواد کې رومان لیکنه به د سیمې له هیوادونو په تیره بیا زموږ د هم ژبو هیوادونو سره سیالي او رقابت وکړای شي او که نه؟

ځواب:دغه لیکوال چي تاسو یاد کړي ، په افغاني ادبیاتو کې ځانګړی ځای لري ، د ښاغلي ارغند کیسي مې په تاند زلمیتوب کې لوستې وې، په تیره بیا همدا (پهلوان مراد واسپې که اصیل نبود) د یوه انسان او اس عجیبه مینه ښیي ، چې یووخت دهغه اس کله چې نورنو وزلوبه نه شي کړای نودقصاب ترچړې لاندې پریوځي او بېوسه پهلوان مراد ته خپلې وروستۍ اوښکي بهوي ... دښاغلي اکرم عثمان دځانګړي سبک کیسي مې هم د زلمیتوب د دورې خاطرې دي ، دهغه (وقتی که نیها گل میکنند) داستان او دهغه اتل کاکه اکبر مې تل د ذهن پر پرده انځورو ،د استاد شپون د بریالیو ناولونو هرکلي خو وښودله چې بریالي ناولونه کولای شي یوه نالوستې یا نیمه لوستې ټولنه هم په لوستلو روږدې کړي ، یو مهال مې ښه په زړه دي چې د استاد شپون ناولونه له شین ټاغي نیولې تر (دسمځې یاران) هر زلمي پښتانه لوستل او(د بنګي غاړه) داستانونه خو یې ښاغلي خالق رشید پر خوږه پارسي هم اړولي وو . په پښتنو کې ترتاسو یادکړیو لیکوالو ګڼ نور بریالي کیسه لیکوال هم شته : ښاغلی زرین انځور، محک ، دودیال ، کرګر، غضنفر ، نصیراحمد احمدي ، ډاکترزغم او ګڼ شمېر نور ، چې دټولونومونه یې خورا اوږد لیست جوړوي ، زه باورلرم ،چې موږ همدااوس هم دکیسه لیکنې لپاره ډېرې سوژې لرواو داسي لیکوالو ته اړتیا لرو ،چې دسوژوغځولو ساه یې پخه وي او له دې اورنیو حالاتو څخه نړیوال شهکارونه راوپنځولای شي .

پوښتنه: موږ غښتلي او پیاوړي لیکوالان لرو لکه غوث خیبري، ارواښاد امین افغان پور، اکبر کرګر، عبدالروف قتیل خوږیاني، راحت زاخیلي او نور چې د ټولو یادونه ډیر وخت نیسي، خو لکه څرنګه چې ښایي د هغو اثارو په خپراوي او پیژندنه کې وړ او دقیق کار نه دی شوی. تاسې یې دلیل په څه کې وینئ؟ دولتي چارواکي تل د نشت په اړه خبرې کوي خو هغه څه چې شته د هغو په باب چوپه خوله دي.

ځواب: زموږ دوه لویې ستونزې دي ، یوه داچې لاهم د کتاب لوستلو فرهنګ نه دی عام شوی ، له لوستلو سره مینه کمه ده ، یوخو فقر دی او بل له بده مرغه داعادت دسرکارله خوا نه دی هڅول شوی ، دښووني اوروزني او بیا لوړو زده کړو چاپیریال مو نیمګړی دی ، زده کوونکی لوستلو ته نه هڅول کیږي،ټوله زده کړه داستادانو دزړو او شوړیدلو کتابچو په نوټ پورې تړلی دی ، شاګرد نه کتابتون پیژني او نه هم له نوټه پرته دلوست پر ارزښت پوهیږي . دهمدې لپاره دلوست عادت نه دی عام شوی ، دوهمه ستونزه دژباړې نشت یا کمښت دی ، نه بهرني اثار پښتو ته راژباړل شوي دي او نه هم پښتو هغه دهڅوني په پار نړیوالو ژبو ته ، دهمدې لپاره زموږ ادبیات دیوه هېر شوي او بې ګودره ټاپو ادبیاتو ته ورته دي ، چې نړۍ یې لانه پیژني اودوی لا نړۍ نه پیژني ، زه باورلرم ، همدا زما اوستا په مرکه کې چې پر کومو نړیوالو اثارو غږیدلي یو ، یو شمېر ځوانانو ته خوند نه ورکوي ، دوی به فکر کوي ،چې موږ د پیریانو په ژبه غږیږو ،

دوی لا هم له نړیوالو سترو شهکارونو سره دخپلو تخلیقاتو دپرتلنې له پایلو څه ویرېږي او نه غواړي پرته له خپلو ګوته شمېر اثاروڅخه دنوربشریت له لیکنو او افکارو څخه خبر شي ، نږدې ده ووایم ، چې موږ هغه ملت یو ، چې نه فکر تولیدوو او نه هم فکرمصرفوو .

پوښتنه: له سانسور پرته یوه آزاده او دیموکراتیک تشیال(فضا)، د داستاني آثاروپه لیکنو کې د یو لیکوال په هڅونه او لمسونه کې څومره اغیز لري؟

ځواب : سانسور څوډوله دی ، سیاسي سانسور ، اخلاقي ټولنیز سانسور او رواني سانسور . ځینې مهال استبدادي بنسټونه یا حکومتونه لیکوالان سانسوروي یا د حاکمیت له ویرې لیکوال ځان سانسوروي ، ځینې مهال لیکوال ددې لپاره ځان سانسوروي ، چې له اخلاقي ارزښتونو، ټولیزو باورونوسره ټکر نه شي یا یې هم ځاني وقار ته دزیان اړولو ویره دې ته اړکوي ، چې ځان سانسور کړي . بل رواني سانسور دی ، دانسان رواني پېښې ښیي ، چې دنیمه شعور او بشپړ شعور ساحې دانسان لاشعوري زیرمې نه پرېږدي ، چې راووځي او دفکرپه مرسته دبیان وړتیا خپله کړي، چې دې ته رواني سانسور ویلای شو .

دادبیاتو دتحول په تاریخ کې ګورو چې بېلابېلو لیکوالو او دلوړو اثارو هستوونکیو هڅه کړې ، چې ځان له هرډول سانسورڅخه وژغوري ، ایهام ، رمز ، اشارې ، ژور تخییل ، سېمبول هستوني او دذهن دبهانده خوځښت انځورولو ته یې مخه کړې ، کله یې ځان له سیاسي سانسوره ساتلی ، کله له اخلاقي ټولنیزو قیدونو څخه تښتېدلی او کله یې هم دخوبونو او هذیان (پرتو) په مرسته له رواني سانسوره دځان ژغورنې هڅه کړې ده . له دې ټولو سره سره هېڅ داسې اثر لا هم نه دی خلق شوی ، چې له ټولو سانسورونو څخه خلاص وي . ښه اثر هغه باله شي ، چې دسانسور سیوری پرې کم وي . دانسان دروني نړۍ له عجیبو معماوو او پېچلو پېښو څخه ډکه دنیا ده، دانسان ټولنیزې تجربې نورو نسلونو ته په زړه پورې دي . انسان کړای شي دخپل تخییل په مرسته داسې ښکلا وپنځوي ، چې نورو ته دذوقي مصرف په زړه پورې زیرمه شي ، ځکه خو که دا رواني پېښې ، ټولنیزې تجربې او ښکلاییزې پنځوونې له سانسوره خلاصې وي ، هماغومره به یې مصرفوونکیو (لوستونکیو) ته په زړه پورې وي. دلیکوالۍ لپاره پرانیستې ذهني فضا دومره اړینه ده لکه کب ته چې اوبه ضروري دي .

پوښتنه: ادبي کره کتنه څه ډول ارزوئ، او کله داسې هم پېښه شوې چې تاسې پر خپلو آثارو او دنورو لیکوالو پر اثارو کره کتنه ترسره کړې وي؟

ځواب : ادبيات دټولني او اوکره کتنه دادبياتو دوجدان حيثيت لري. کره کتنه دادبي انارشی او ګډوډی مخه نيسي او دکتورې مطالعې شونتيا ډيروي ، په هغوټولنو کې چې کره کتنه کمزورې وي ، دادبي اثارو نامنسجمه ، تکراري او بېخونده ګڼه ګونه پر ادبياتو دخلکو باور راکموي ، دهمدې لپاره کره کتنه دادبياتو دژوند اوبقا ترټولو اغيزمن ځواک دی . ادبپوهنه له آره په درېيو برخو ويشل کيږي : ادب تاريخ ، ادب تيوري او ادبي کره کتنه ، ګوروچې له لويه سره ادبي کره کتنه دابپوهنې يوه رغوونکې برخه ده . موږ دکره کتنې له اړخه په ښه حالت کې نه يو، کره کتنه مو له لومړي سره له جدي سانسور سره مخامخ ده ، ياويريږو چې څوک خواشينی نه شي ، ياويره لرو چې سياسي ستونزه به راجوړه شي ، يامو ويره وي ، چې له کوم ټولنيز قرارداد (اخلاقو) سره ټکر نه شو. يو لامل يې دادی ، چې دکره کتنې په ډولونو او ميتودونو نه يو خبر ، کره کتنه يوازې دې ته نه وايي چې ديوه اثر نيمګړتياوې رابرسېره کړويا يې په ستاينو ځان ستومانه کړو، کره کتنه په حقيقت کې داثارو شرح او تفسير دی ، دېوښليو څنډو رابرسېرول يې دي. ما يوه دوره دپېنتو دنومهالي شاعرۍسيستماتيکه او منظمه کره کتنه پيل کړې وه ، زه همدلته په پوره جرئت اعتراف کوم ، چې زما هغه کار نيمګړی و، داکار مې له نن څخه پوره څوارلس کاله پخوا بشپړ کړی و ، چې زما تجربه او پوهه لا ډيره نيمګړې وه ، خو بياهم هغه مهال له تاوده هرکلي سره مخامخ شوه او څو معتبرو مجلو يې پرلپسې خپرول ديوه امتياز په توګه وغوښته ، دا لړۍ بيا ورروسته (دورېښمو تول) په نامه زما يوکتاب شو، چې اوس نايابه دی . تر دې ورهاخوا ما پر ځينو داستاني اثارو هم تحليلي کره کتنې کړې دي ، دښاغلي اسدالله غضنفر پر (غوښه) کيسه زماکره کتنه (غوښه او چاړه) څوځلې خپره شوه او (دتولستوی اناکارنينا او دژرژسان ولانتين) پرتليزه کره کتنه مې هم داوياېمې لسيزې په پای کلونوکې خپره کړې وه ، زما (اروايي ښامار) پخپله يوه څېړنيزه کره کتنه ده چې دپوهاند بهاءالدين مجروح پر ادبي اثارو مې کښلې ده ، زما خوښيږي ، چې هرکله پرممتازو ادبي اثارو بېلګه يي کره کتنې وکاږم ، چې هراړخيزه کره کتنه دود شي، خو له ډيره بده مرغه چې دګڼو بوختياوو له امله دغې هڅې ته ډير وخت نه مومم .

ها ! ستاسو دپوښتنې دبلې برخې په اړه ؛ دخپلو ليکنو په اړه مې هېڅکله دليکلي کره کتنې هڅه نه ده کړې ، ځکه زه چې کله خپلې پخوانی ليکنې بيا ګورم ، نو په پوره بېرحمۍ ورسره چلند کوم ، هومره چې ليکلای يې نه شم .

پوښتنه : ځينې کره کتونکي د داستاني شخصيتونو د (روانکاوی) په اړه مخالف دريځ لري، پدې دليل چې داستاني شخصيتونه ريښتيني څيرې نه دي، لدې کبله د څيړنې او پلټنې وړ يې نه بولي. تاسي په دې تړاو څه فکر کوئ؟

ځواب : د کیسې هر کرکټر یو حقیقي ادبي ـ هنري شخصیت دی ، چې رواني پېښې او د شخصیت ځرنګوالی یې خورا مهم دي ، هرڅوک چې په یوه تخلیقي اثرکې د شخصیتونو له روانکاوي سره مخالف وي، نو ډاډه یم ، چې په اهمیت اوارزښت یې نه دی خبر.

د داستانونو کرکټرونه په حقیقت کې د لیکوال دشخصیت او روان دځینو برخو استازیتوب کوي ، د داستانونو پېښې او حوادث به تخیلي وي ، خو د کرکټرونو رواني ځرنګوالی یې هرومرو د لیکوال د روان اوتفکر په حقیقت کې ریښه لري ، ځکه خو دې اړخ ته د کره کتونکي پام ساتل خورا مهم ګڼم .

پوښتنه : له بده مرغه تر اوسه موږ د ادبي کرکتنې د تدریس او زده کړې په برخه کې پاملرنه نه ده کړې او له بلې خوا پدې برخه کې د باوري او علمي منابعو نشتوالی بې امنې او جګړه یز ناتار او له دغې حالت څخه د پردیو ناوړه ګټه اخیستنه د دې لامل شوي چې ځینې تش په نامه ادبي او فرهنګي ټولنې او مرکزونه رامنځته شي چې پدې برخه کې د ځینو پروګرامو او فرهنګي غونډو په جوړولو سره خپل ځانونه متخصصین بولې دغه دروغجن متخصصین د څېړلنو پر ځای د هیواد پر غوره اثارو باندې د تش کره کتنې پر نامه د هنري اثر په جزیاتو ډډه لګوي او خپل ګډوډ او زهرجن استنباط وړاندې کوي د اثر منځپانګې په نظر کې نیولو پرته خپل ځانګړې ذوق او کله هم سیاسي تمایلات پکې ډاګیزه کوي، د سیاسي او اخلاقي جاج اخیستنې سره د یوه لیکوال ځانګړې ژوند په همدې موخه په پام کې نیسي. تاسې پدې برخه کې څه لید لرئ؟

ځواب : هو ! ستاسو تحلیل بیخي سم دی ، زه دادبیاتو دیوه شاګرد په توګه ددې شاهد یم ، چې زموږ په ادبپوهنځي کې دکره کتنې متخصص استادان ، له نړیوالو او نویو پرمختللیو ستندردونو سره سم تدریسي پروګرام ، وړ سرچینې او کتابونه نشته. په ادبي محافلو کې هم دې لوړ ارزښت ته پام نه ساتل کیږي ، هاغه غونډې هم چې دمخکتنو او یادغونډو په نامه یادیږي ، ډیرې یې په ستاینو اوکله کله په غندنو پای ته رسیږي.

ددې لپاره چې پرمختللې معیاري کره کتنه دود شي ښایي دادبي کره کتنې تدریسي نصاب نوی شي ، متخصص استادان یې تدریس کړي، په پوهنځیو کې عملي کره کتنه تمرین شي ، په نړیوال کچ بریالی کره کتنې ولوستل شي او بیا وروسته دڅو بریالیو اوریښتینو کره کتنو ټولګه ددې لپاره خپره شي ، چې ځوان لیکوال او کره کتونکي یې میتودولوژي زده کړای شي.

پوښتنه: ځینې بیا د هیواد د داستان لیکنې له بهیر څخه بې خبره دي د دوی نظریات د هغو معلوماتو پر بنسټ ولاړ دي چې نورو د خپلو سیاسي او عقیدتي دریځ له مخې وړاندې کړي دي. د بیلګې په توګه ځینې وایي : موږ (رومان) نه لرو پداسې حال کې

چې « خوشه های خشم» د (اشتاین بک) اثر، «پلی بر رودخانهٔ درینا » (د نوبل جايزې ګټونکي د ایو آندریچ اثر)، «رود بار آهن» د (سیرافیموویچ) اثر، «زنګها برای کی به صدا درمی آیند» د (ارنست همینګوی) اثر، په څير زموږ لیکوالو هم د نړۍ د لیکوالو په سطحه په لوړه کچه رمانونه لیکلي دي او زيات لوستونکي هم لري د بیلګې په توګه د ښاغلي ببرک ارغند د (لبخند شیطان) تاریخي رمان او یا (سفر پرندګان بی بال) چې د زیاترو نظر خاوندانو له خوا د یوه غوره او تلپاتې اثارو په توګه څیړل شوي دي، خو له بده مرغه د هیواد په د ننه کې د دغو اثارو د چاپ او تکثیر په اړه هیڅ ګام نه دی پورته شوی، خو بیا ځینې ټولنې او محافل چې د ګاونډيو موخې او هدفونه تعقیبوي زموږ غوره او نامتو اثار بابيزه بولي او ناوړه مو غوره ګڼي. تاسې د دې مسلې دليل په څه کې وينئ؟

ځواب : موږ‌به ښه اثار لرو ، خو له بده مرغه دلته دلوست ، ارزوني ، پرتلني ، ژباړې ، او نازولو کمی ددې لامل ګرځي چې ممتاز ادبي اثار (که شعروي که نثر) هستيږي، يو څو کسان يې لولي او بيا هيريږي ، دا ټولنيزه ستونزه ده . افغانستان د Readership يا لوست (مطالعې - قرائت) له نظره دنړۍ په خورا وروسته پاتې هېوادونو کې دی ، دلته دلوړ تيراژ شمېر زر ټوکه دی ، نو فکر وکړئ ، چې لوست څومره دی ؟ زما اوستا په هېواد کې ليکل او لوستل (کتِه) نه راوړي ، نو څوک سر نه پرې خوږوي . دا د (ګابريل ګارسيامارکز) هېواد نه دی ، چې خلک يې دنوي کتاب دڅر خپراوي لپاره دکور ترشا راغونډيږي او زرګونه کسان ورځخه غوښتنه کوي ، چې دخپل نوي رومان کار ژر بشپړ کړي ، ځيني خلک يې دنوي رومان ليکلې برخې په هغو لويو بېلبورډونو کې لولي ، چې دښار پرځلورلارو لګول شوي دي ، دا د (جی . کې . رولينګ) هېواد نه دی ، چې ليکوالي به هر سهار سلګونه ليکونه ترلاسه کول چې خلکو به يې دکتابونو داتلانو په اړه ورته ليکلي وو.

دلته، ستاسو ترټولو ستر شاعر يا کيسه ليکوال بايد ديوې مړۍ ډوډۍ لپاره چيرته مزدوري يا منشي توب وکړي ، چې بيا ليکلو ته وخت ومومي او ګېډه يې وږې نه وي ، نو پايله اخلو چې نه افغانستان د (همينګوې) هېواد دی او نه به يې دليکوال کيسه د (کړنګاني دچالپاره کړنګيږي) ځای ومومي .

پوښتنه: د (پهلوان مراد ....) رمان د دريم ځل لپاره په کابل کې د چاپ په ګاڼه سمبال شو. دغه رمان زيات مينه وال لري. تاسې دا اثر څه ډول ارزوئ؟

ځواب : (پهلوان مراد واسبې که اصيل نبود) مې ډېر پخوا لوستلی و، ښايي دښوونځي په لسم يا يولسم ټولګي کې به وم ، ځکه خو مې حافظه ډېره مرسته نه راسره کوي ، چې اوس يې بشپړه ارزونه وکړای شم . هغه څه مې چې په يادي ؛ داستان دافغاني ټولنې

طبقاتي توپير رابښيي ، دهېواپه شمال کې دوزلوبې ، کليوال او ښاري ژوند په زړه پورې انځورونه لري او هغه څه يې چې هغه مهال ماته ډير په زړه پورې و، د يوه اس Personification يا شخصيت جوړونه ده ، چې په ډيرځواک سره هغه عاطفه تمثيلوي چې دده او دخاوند ترمنځ يې شته ، زما يې دهغې شيبې تصوير تل په ذهن کې شته چې کله يې قصاب ته سپاري نو له خپل ناتوانه او ژوبل خاوند سره په سترګو کې خبرې کوي او غوارې ډاډ ورکړي .

پوښتنه: زموږ د ادبياتو په تاريخ کې (فيمينيستی) اثار په کومه کچه کې دي؟ او ولې دغه ډول اثار زموږ په هيواد کې له بې پروايې سره مخامخ دي، پداسې حال کې چې موږ د سيده حسينه ګل، توريپکی قيوم، صفيه حليم، شيما غفوري، نيلاب موج سلام، او پروين پژواک په څير زياتې ليکوالې لرو. ايا ستاسې په نظر دا په هيواد کې د نارينه و د واکمنې لامل دی او که پدې برخه کې کوم بل ليد لرئ؟

ځواب : موږ او تاسو ديوه نرواکي اومذکر تاريخ مولود يو ، چې دخپل تاريخ پانې راواړوې نو يا وينې ورڅخه رابهيږي ، يا دکله مناروڼو ځلي په کې ښکاري ، چې تاريخ ګورې نو دنارينه وو لښکرې دي ، چې له تورو اونيزو سره لروبرکيږي ، دښکلا ، مينې ، عاطفې ښځينه غږونه په کې ډير لږ دي تر همدې ځولسيزو مخکې ستا دهېواد ښځينه شاعرانې يا (مخفي) ګڼل کيدې يا (محجوبه) يا هم (مستوره) . لرغونې رابعې له دې ويرې چې دمينې تور پرې ونه لګيږي، دټولنې له ويرې په حمام کې خپلې وينې وبهولې، داهغه ټولنه ده چې نارينه يې په وژلو او وهلو نه شرميږي ، خو ښځې يې له دې ويرې ځانونه وژنې چې د(مينې) توريرې لګول شوی دی . دلته بېرحمې ، وژل او وهل دغيرت په مانا ده او مينه او عاطفه بېغيرتي ګڼل کيږي. ځکه خو په مدونو ادبياتو په تيره بيا داستانې ادبياتو کې دښځې حضور ، دهغوی مينه او عاطفه ، ښکلا او غوښتنې قدغن ګڼل کيږي . يوازې په لنډيوکې (چې ويوونکې يې څوک نه پيژني) دښځو هراړخيز حضور ، دمينې ، ښکلا ، هوس ، غوښتنواو محروميتونو پريمانه جلوې مونډلای شئ .

پوښتنه: په يوه ټولنه کې چې د ګروهو(عقايدو) او فرهنګ سانسور وي، ستاسې پراند پر شاعر، داستان ليکونکي او ليکوالو څه نقش واغيز درلودای شي، څه ډول مبارزه ورته په کار ده ؟

ځواب: روښانفکري (نه) په کارده ، چې دا ټول بوتان راونړوي او د (ازاد افغان انسان) غږ پورته کړای شي .

دروښانفکرانه (نه) مفهوم هغه وخت راوځليده ، چې د دودونو او نوښت (مدرنيتې) تقابل د انسانانو د ژوند پر شرايطو محسوس شو .

موږ لا روښانفکران نه لرو ، نو د روښانفکري (نه) غږ به له کومه شي ، ترهرڅه وړاندې د یوه افغاني رنسانس په پایله کې ښایي یو افغاني روښانفکري نهضت رامنځته شي ، چې د یادو سانسورونو مخه ونیولای شي .

پوښتنه: یو شمیر شاعرانو او لیکوالو د خپلو ځیرنیزو اونوښتګرو کارونو او فعالیتونو لپاره د بهرنیو لیکوالوآثاراوشعرونه ژباړلي دي. ستاسي پر اند د بهرنیو آثارو ژباړه او یا زموږ د آثارو ژباړه په نورو ژبو کې د پښتو ادب و فرهنګ د ودې او پرمختګ لپاره څومره ارزښتناک او ګټور بولئ؟ او دا راته وویاست چې د یو ښه متن په ژباړه کې کومو بنسټیزو اصولو ته باید پاملرنه وشي؟ ایا تاسي پکې ونده اخېستې او که نه؟

ځواب:ژباړه هغه پول دی چې ستاسو فرهنګ له نورې نړۍ سره تړي ، موږ چې دژباړې په کمزورتیا او ان کله کله په تشه اخته یو دهغې لرې پرتې ټاپو په څېر یو چې دنورې نړۍ وهمي تصور او مبهم غږونه له لرې څخه اورو ، خو هغوی پېژندلای نه شو او نه هم ځان ورپېژندلای شو . راځۍ داروانښاد کشککي له ژباړې (په پته دپتوپلټنه) څخه یې راونیسو تر نن پورې مو دنړۍ دبېلابېلو ژبو څومره ستر شهکارونه راژباړلي دي ؟ دګوتو په شمېر . خپل مو څومره دنړۍ نورو ژبو ته ورژباړلي ؟ ښایي هیڅ یا ښایي یوازې څو. ترهغو چې دژباړې یو ملي غورځنګ رامنځته نه کړو نه په نړۍ پوهیدلای شو او نه هم ځان ورپېژندلای شو . دژباړې لپاره ترټولو لوی اصل په دواړو ژبو بشپړ حاکمیت دی ، چې دبلې ژبې اثر په حقیقت کې له سره په خپله ژبه کې (هست) کړي . دا په دې مانا چې ژباړه یوازې را اړونه نه ، بلکې خلاقیت هم دی .

ما دژباړې یوه هڅه کړې وه ، دخپل اروانښاد درانه استاد اسد اسمایي په مرسته مې دنړۍ ستر شهکار (دیترای ښځې) چې یوناني یوروپیدس منظوم کړی و، په پښتو شعر راژباړلی دی ، چې له نیکه مرغه خپره شوې هم ده . تر دې هاخوا مې داروانښاد استادمجروح د (اژدهای خودي) دپاتې ټوکونو منظومه ژباړه هم پیل کړې ده ، چې له بده مرغه دوخت دکمي له امله دیرپرمخ نه یم تللی ، هیله ده یومهال یې بشپړه کړای شم .

تردې ورهاخوا مې لا بل داسې دپام وړ کار نه دی کړی .

پوښتنه: ستاسي له انده زموږ دهیواد د هنر، ادب او فرهنګ د ودې او پرمختګ په لاره کې کومې ستونزې او خنډونه پراته دي. آیا زموږ لیکوال، رسنوال(ژورنالیستان) کولای شي د دغو ستونزو او خنډونو پر وړاندې مبارزه وکړي؟

ځواب: ستونزې خو ډیرې دي ، بیخي ډیرې ... خو زه یې یودوه لویې درته شمارم ، لومړۍ لویه ستونزه چې هم سیاسي ده هم اقتصادي او هم فرهنګي هغه زموږ تیت

ټولیزشعور دی .لکه مخکې مې هم چې وویل : موږ لاهم فکر نه شو تولیدولای ان چې لافکر مصرفولای هم نه شو .

موږ یوه بېوزله ټولنه یو ، لامو دخپلو مادي او معنوي سرچینو سم کارول نه دي زده کړي او فرهنګ مو دغیرت دخولاپو او ځانستاینو مجموعې ته ورته دی ، چې د (انسان) وجود په کې په سختۍ موندلای شئ ، زموږ فرهنګي هڅې هم دسیاسي او تاریخي هڅو په څېر انسانمحوره نه دي . ویاړ محوره ، غیرتمحوره او تاریخمحوره دي . موږ هغه کمزوری وجود یو چې دنړیوالتوب له چټک کاروان سره مزل نه شو کړای ، ځکه نوددې کاروان تر پښو لاندې پراته یو او ددې کاروان په هیاهیو کې مو څوک چیغې نه اوري ، زموږ ادبیات دکاروان ترپښو لاندې شوي د یوه کمزوري وجود ځګیروي او چیغې دي ، چې نړیوال یې نه شي اوریدلای .

پوښتنه: تاسې د یو شاعر، لیکوال او آزمویلي رسنوال په توګه زموږ د هیواد ځوان لیکوال پېنت ته د شعروشاعرۍ او داستان لیکنې په برخه کې کومې سلا مشورې ورکولای شئ او وړاندیزونه مو ورته څه دي؟

ځواب: ډیر لنډ به یې درته ولیکم : (افغان انسان) دې دخپلو ټولو هڅو په مرکز کې راولي . تر دې وروسته هرقلم باید پر دې ستومانه کړو چې :

افغان انسان څه ستونزې لري ؟

افغان انسان ولې وږی ، لوڅ او بېکوره دی ؟

افغان انسان دنړۍ له نورو انسانانوڅخه څه کم دی ، چې دهغوی په څېر دانساني ژوند ښه شرایط نه لري ؟

افغان انسان ولې ځوریږي ؟ رواني ستونزه یې څه ده ؟ تاریخي عقدې یې کومې دي ، ولې په بېرحمۍ محکوم دی ؟ ولې ترټولو ډیر په انسانوژنه (هغه هم خپل هېوادوال وژلو) بوخت دی ؟ عاطفه ورڅخه چیرې تللې ؟

افغان انسان ولې پرمختګ نه شي کولای ؟ ولې مینه نه شي کولای ؟

د افغان انسان دننه څه تیریږي ؟ ولې تیریږي او څنګه به له دې رواني مخمسې څخه ځان وژغورلای شي ؟

اوبالاخره د افغان انسان دژغورنې ، ویښتیا ، روښانتیا ، راپاڅولو ، متشکل کولو او دده دانساني ژوند دشرایطو دښه کولو لپاره څه کول په کاردي؟

په يادمو وي چې زه ادبيات نه شعاري کوم ، بلکې غواړم انساني ، عيني اومثبت بدلون راوستونکي شي .

پوښتنه: ګران ليوال صاحب ستاسې ټولې ليکنې او ادبي آثار د خورا ستاينې اودرناوي وړ دي، خو هغه آثارمو، چې مينه والو ډير خوښ کړي وي، راته په ګوته کړئ؟

ځواب: دا ډيره سخته پوښتنه ده ، نه پوهيږم ، خو چې څومره مې اوريدلي دي ، زما آزاده شاعري او درېګوني منظومې (هوسۍ) (ارشاک او اوشاس) (لام او ايلينو) ډيرې لوستل شوي دي او ډيرو لوستونکيو ته يې پيښې په يادادي ،چې فکر کوم دلته به ديوه بريالي ادبي اثر ځانګړنه وي.

زه ستاسو قدرمن، هڅاند او ګران دوست ليوال صاحب څخه د زړه له کومې مننه کوم چې يو ځل بيا مو زما پوښتنو ته پوره او کره ځوابونه راکړل. ستاسو د خوشاليو، نيکمرغيو او برياوو په هيله.

په ډيردرنښت اوادبي مينه : انجنيرعبدالقادرمسعود